

## Emberszagot érzek...\*

31 évet töltöttem (felét már nyugdíjasként) az OSZK-ban, pontosabban a KMK-ban, azaz a Könyvtártudományi és Módszertani Központban. Nem szakmai tapasztalataimról akarok most beszélni, hanem arról, milyen jó volt szabadabban lélegzeni egy meglehetősen nyomasztó levegőjű világban. A mai fiatalok, azaz 50 évesek, már nem is igen tudják, milyen nyomás alatt éltünk az 50-es, 60-as években, nem tudhatják, mit jelentett akkor egy ilyen azilum, mint például a KMK. Mert egy munkahely légköre elsősorban az ott dolgozó emberektől függ, nem az államhatalomtól. És épp az államhatalom gondoskodott akkoriban arról, hogy kerüljenek a könyvtárakba olyan emberek, akikből árad az emberszag. (Ahogy a mesebeli sárkány mondja: emberszagot érzek...) Akik egyébként is embernek indultak, de a sorsuk külön is azzá nevelte őket.

Én csak 68-ban kerültem a KMK-ba, de akikről először beszélni akarok, azok a 45, illetve 48 utáni zavaros időkben cseppentek a könyvtárügybe. Érdekesen alakult akkor a *könyvtáros-társadalom* képe. Egyrészt kirúgtak sok régi jó szakembert, és vezető helyekre kerültek jámbor vagy kevésbé jámbor mozgalmi káderek. Másrészt viszont a könyvtári pályán talált menedéket sok kiváló filozopter, akik kiszorultak addigi pozíciójukból, s könyvtárba rakták őket, merthogy ott nemigen árthatnak. Ismeretes példa Bibó István. Amikor a fordulat éve, 1948 után kitessékelték a politikai életből, az Egyetemi Könyvtárba került, szakozónak. Jól érezte ott magát; elég tájékozott és elég világos fejű ember volt ahhoz, hogy délelőttönként teljesítse a napi normát, utána azután kedvére olvashatott, dolgozhatott. A 60-as években, amikor kiengedték a börtönből, megint csak könyvtárban kapott helyet, a KSH-ban.

A tehetséges fiatalok közül is sokan választották 48 után a könyvtárosi pályát, már csak azért is, mert a könyvtár viszonylag politikamentes hely volt, a könyvtárosnak nem kellett másokat hivatalból nyuvasztani, a proletárdiktatúrát a maga személyében gyakorolni. Jó-jó, a könyvtárnak szocialista tudatra kell nevelnie az olvasóit, de a szocialista tudat úgy magában véve szép dolog, ezt vállalhatja az ember. És áldozott is az állam a *könyvtárügyre*, akkor épült ki a közművelődési könyvtári rendszer meg az ország egész könyvtári rendszere.

Mellesleg amikor a KMK-ba kerültem, a nyugati szakirodalomból bőségesen tapasztalhattam: épp a 60-as évek vége felé a tőkés országok is rájöttek, hogy szép dolog a sok tekintélyes, tradicionális, autonóm kulturális intézmény, de rendszerbe szervezve sokkal hatékonyabbak. Így aztán a keleti példákból okulva bizonyos fokig ők is „államosították” a könyvtárügyet. Más kérdés, hogy ők a maguk rendszerét jobban meg is tudták szervezni, mint mi, akik a feudalizmusból ugrottunk fejest a szocialistának szánt rendszerbe, meg a pénzünk is kevesebb volt.

\* Az OSZK Nemzedékek kézfogása c. rendezvényén, 2003. november 19-én elhangzott emlékezés szerkesztett szövege.

Először két jeles kollegám, főnököm sorsán keresztül szeretném érzékeltetni ezt a világot. Hogyan került például a könyvtárosi pályára **Sallai István**?

Egy bácskai falunak volt a tanítója; tudott az emberek nyelvén beszélni, vitte a művelődési munkát, nagy volt a tekintélye, útána ment az egész falu. De épp ebből lett a baj, mivelhogy ő aktív parasztpárti volt; egy szép napon ráüzent a járási kommunista párttitkár: tűnjön el onnan, ha a jövő héten még ott találja, lecsukhatja. Felszaladt segítségért Darvas Józsefhez, aki akkor parasztpárti miniszter volt, és végül is fölfelé bukott, igazgatóhelyettes lett Baja peremén. Révai József pedig rájött, hogy falusi tanítókkal kell kiépíteni a népművelési hálózatot, összehívott belőlük pár tucatot nyári továbbképző tanfolyamra. Ott aztán Sallai úgy kitűnt a talpraesettséggel, hogy egyből kiemelték, rábízták a Népkönyvtári Központ megszervezését. Mindenféle átszervezések után pedig végül a KMK-ban találta magát mint főosztályvezető, később igazgatóhelyettes.

Ismerték, szerették a könyvtárosok az egész országban. Elkísértem egyszer egy vidéki útjára, többek között valami konferencián beszélt a Jászságban, túlnyomórészt huszonéves leánykáknak; az ember nem is tudta, szerelmesek-e mind ebbe a totyakos öregúrba, vagy mint nagyapjuknak csüggnek a szavain. Két maradandó alkotás őrzi emlékét. Egyik a vaskos *A könyvtáros kézikönyve*, a *Sallai–Sebestyén*, amelyből nemzedékek tanulhatták meg az akkor mifelénk legmodernebb könyvtári munka minden csínját-bínját. A másik az a szentencia, amit azóta is idézgetnek kiváló elmék (nemrég Esterházy Péter szájából hallottam a rádióban), persze az eredetét nem tudják – hogy azt mondja: a „szocialista” szó voltaképpen *fosztóképző*. Mert van hazafiság, arról tudjuk is, hogy micsoda, de van szocialista hazafiság is, az olyan... ízé, voltaképpen a Szovjetunióhoz való hűséget jelenti; ugyanígy van a demokrácia mellett szocialista demokrácia, a realizmus mellett szocialista realizmus és így tovább: valami, ami nem az igazi. Egyéb kis szésszetei is jelezték, hogy a filozófusból vagy költőből is lapul benne valami.

Nem történelmi esemény, de kedves élményem, amit még el akarok róla mondani. Sallai fél lábbal már nyugdíjban; öreg, beteg, fáradt. A bukaresti Nemzeti Könyvtár osztályvezetője jött egyhetes tanulmányútra, nett fiatal hölgy, először a KMK-val ismerkedik. Igazgatónk, Papp Pista nincs itthon, így Sallai fogadja. Felvonulnak az osztályvezetők, ki-ki ismerteti a maga részortját. Az én főnököm sincs itthon, engem citálnak be helyette. Nyomjuk a hivatalos sódert. A tolmács tolmácsol, a vendég kötelességtudóan jegyezzet, néha kérdez is valamit. Protokolláris unalom. És jaj, Pista bátyánk szeme le-lecsukódik, feje félrebillen az öblös fotelben, a szája is mint-ha nyitva volna. Szégyenkezem: mégse való ilyen törődött öregemberrel reprezentálni a KMK-t. Ő azonban a vendég egyik kérdésére felkapja a fejét. Felveszi a fonalat, elkezd mondani, mit is jelent a tájékoztatás, hogy az nem az egyik funkciója, hanem az értelme, létalapja a könyvtárnak. Mondja tömören, világosan – ahogy csak ő ért ehhez igazán. Most a vendégnek marad táva a szája. Udvariassága feszült figyelembe csap át. Látszik rajta: meg van hatva, hogy a szakmánkat ilyen halálosan komolyan lehet venni, és hogy ilyen bölcs ember áll vele szóba. Olyan áhítattal hallgatja, mint azok a huszonéves jászsági kislányok. Ahogy a végén megköszöni a fogadtatást, sugárzik róla: akármit lát-hall még Magyarországon, az már bizonyos, hogy nem hiába jött ide, a mai délelőtt megérte az utat.

\* \* \*

A másik jeles férfiú, akiről beszélni akarok, **Bóday Pál**, a KMK tájékoztatási osztályának a vezetője. De ehhez előzőleg még valakit kell említenem: *Bassola Zoltánt*, aki a demokrácia kezdetén a kultuszminisztérium kiscgazdapárti államtitkára volt. Hol, merre dolgozott, miután a minisztériumból kitették a szűrét, nem tudom, a 60-as években mindenesetre ő is könyvtári kenyeret evett, a KMK tájékoztatási osztályának fordított cikkeket külföldi könyvtári folyóiratokból. 68 elején meghalt, és sehogy sem találtak helyette embert, aki tud *külföldiül* olvasni és magyarul írni. Valaki engem ajánlott, behívtak. Csak illedelemből mentem el, jól éreztem magam mint iskolai könyvtáros, eszem ágában sem volt állást változtatni. Bóday Pali azonban megszállottja volt a könyvtári dokumentációnak, fél óra alatt meggyőzött engem, hogy nincs annál érdekesebb dolog a világon. Nem tudtam ellenállni neki; így kerültem a KMK-ba.

Ő elég tekervényes úton került ide.

Illegális kommunista medikusból 45 után bezupált újságírónak a szegedi pártlap-hoz. Zöld Sándor volt akkor a város párttitkára, akiből később belügyminiszter lett. Csakhogy őt is kiszemelték a Rajk-per utáni tisztogatások egyik áldozatának, ennek előkészületeként felfüggesztették pár szegedi kommunista párttagságát, köztük volt Pali, akit persze a laptól is kitétek; ők lettek volna a perben Zöld cinkosai és terhelő tanúi. Csakhogy Zöld sejtette, mi vár rá; revolverrel fogadta a letartóztatására érkező ávósokat, s mielőtt legyűrték volna, kiirtotta családját és magát. Így Paliék pörbe fogására már nem volt szükség; őt pár hónap múlva vissza is fogadták a pártba, de a laphoz nem, hanem betették – ugyan hova? Könyvtárosnak, a szegedi egyetemi könyvtárba.

Újabb, abszurd színműbe illő fordulatok következtek ezután.

Először: valamikor az 50-es évek első felében Palit magához hivatja az egyetemi párttitkár, nyájasan elbeszélget vele, meg is kérdi: ugye, Bóday elvtárs, te vagy köztünk a legrégebbi párttag? Mutasd csak a tagkönyvedet! Pali büszkén átnyújtja, mire a titkár zsebre vágja: hát én ezt most elteszem, nem is kapod vissza. Pali hápogott, de a párttitkár minden indokolás kijelentette: ez a határozat, slussz.

Másodszor: 56 nyarán egyszer csak rátelefonál Palira ugyanez a párttitkár: Bóday elvtárs, megújul a párt, megszabadulunk a rákosista garnitúrától, ilyen embe-  
rekre van szükség, mint te, gyere közénk! – Pali káromkodott egy nagyot, lecsapta a kagylót, és attól kezdve emlegethették neki Nagy Imrét vagy a Petőfi-kört, őt nem érdekelte; ezután nem vett tudomást a politikai életről. Érzékeny ember volt: akik egyszer őt vérig sértették, azok többé nem léteznek a számára. A politikai életről október 23-a után sem vett tudomást. Összetalálkozott viszont az utcán egy régi ismerősével, aki ávós volt; az illető feltűnően lógatta az orrát. Mi bajod, Jóska? – érdeklődött Pali résztvevően. – Hát nem tudod? Üldözik az ávósokat, akármikor kinyírhatnak. – Igen? – csodálkozott Pali. – Te, hát gyere hozzánk, ott nyilván nem keres senki! Jóska ezután náluk dekkolt az októberi napok alatt.

Harmadszor: egy szép novemberi napon megjelent Paliéknál két pufajkás, és letartóztatták őt mint ellenforradalmárt. A felesége rohant a pártba, de ott a „kis Komócsin”, Szeged újdonsült diktátora (a „nagy Komócsin” Pesten, a pártköz-  
pontban lett főember) foghegyről odavetette: Kivizsgáljuk az ügyét; ha ártatlan, kiengedjük, ha bűnös, bűnhődni fog.

Bódayné előkerítette védencüket, az ávós Jóskát; az egy nap alatt ki is szabadította Palit. Pali pedig azonnal felült a pesti vonatra azzal, hogy be nem teszi többet a lábát Szegedre.

Hogy Pesten hogy s mint könyvtároskodott 57 óta, azt nem tudom. Az az érdekes, amit a KMK-ban csinált; hadd beszéljek most egy kicsit a szakmánkról is.

A KMK szakkönyvtára egészen különleges intézmény volt – még ma is az, bár már nem *annyira* különleges. A World of Learningből, amely a világ minden valamirevaló szakkönyvtárának adatait közli, kibogarásztam, hogy állományának nagyságára nézve is az első öt-hat könyvtártudományi szakkönyvtár között van a világon. Időbeli fedése még értékesebbé teszi ezt az állományt, hiszen a sok újgazdag amerikai meg japán egyetemi könyvtárral szemben benne van az OSZK 19., sőt 18. századra visszanyúló könyvtártudományi anyaga is. Térbeli fedésében pedig csak a jóval kisebb lengyel szakkönyvtár fogható hozzá, mert ez a két könyvtár 45 után is, amikor két részre szakadt a világ, beszerezte a nyugati irodalom javát, a szocialista országok szinte teljes termése mellett, aminek a beszerzéséért viszont a Nyugat egyáltalán nem törte magát. Persze az egész magyar könyvtárüggyel együtt a mi szakkönyvtárunk is a rendszerváltás vesztesei között van, úgyhogy a beszerzések elmaradása miatt meglehetősen lecsúsztunk az utóbbi időkben.

150-200 kurrens külföldi szakfolyóirat járt akkoriban hozzánk. Ezek birtokában Pali, a könyvtártudományi dokumentáció megszállottja, kurrens világ-szakkönyvtárindítást indított 1965-ben; kéthetenként küldte szét a világ minden tájára. Ez a *Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi szakirodalomról*, illetve *Экспресс-информация иностранной литературы по библиотековедению и документации*, illetve *Express-information of foreign literature on library science and documentation* című kiadvány négy év alatt 18 000 tételt közölt, az eredeti cikk esetleges autoreferátumaival és a magyar változatban címfordítással. Egyetlen hasonló vállalkozás működött akkor a világon, az angol *Library Science Abstracts*. Viszont amikor én odakerültem, a mienk már megszűnőben volt; nem kapta meg a tovább fejlesztéséhez szükséges szerény keretet, lényegében a „ne akarjunk olyan nagyok lenni” indokolással. Pali vérig sértetten nemsokára visszament újságírónak, bár élete nagy és immár reménytelen szerelme a könyvtárügy maradt.

\* \* \*

A KMK oktatási osztályának vezetője és személyzeti főnöke **Vadász Ferencné** volt. Apácaiskolában érettségizett, 45 után viszont mint a Partizánszövetség egyik vezetőjének felesége tekintélyes káder lett, a Bács-Kiskun megyei pártbizottság másodtitkára. Egy névnap-i összeröffenés alkalmával mesélte el kedélyesen, hogyan pottyant ki ebből a méltóságból. Neki kellett megnyitnia a párt kecskeméti országos nagygyűlését, amelynek Rákosi volt a szónoka. Törte a fejét, mit mondjon, hisz úgyse érdekli a hallgatóságot, mindenki Rákosi beszédét várja. Végül is elsütött pár szép frázist arról, hogy mi kommunisták büszkéek vagyunk a kommunista névre, oda nem adnánk semmiért. Lelépett az emelvényről, Rákosi meg fellépett oda, és közben az arcába sziszegte: *Hülye!* Aztán elmondta nagy beszédét, bejelentve, hogy a Magyar Kommunista Párt nevét Magyar Dolgozók Pártjára változtatják. Így bukott le Vadász Vilma az Oktatásügyi Minisztériumba, később még lejjebb, a könyvtárügybe. Mint személyzeti vezetőnk Vilma néni tyúkanyóként óvta, védte a KMK minden dolgozójának érdekeit. Pártkötődése csak annyiban volt érezhető, hogy hivatalsegédnek olykor csizmanadrágos férfiút alkalmazott, nyilván valamilyen fegyveres testület nyugdíjasát. Jámorságához hozzátar-

tozik, hogy viszontagságai ellenére nem keseredett meg, nem hasonlott meg múltjával; vagy tíz esztendeje a temetésén az MSZP 5/12-es körzetének munkatársa méltatta, milyen hűségesen végezte a pártmunkát Vadász elvtársnő, milyen készségesen vállalt el minden feladatot hajlott korában is.

Nem főnököm, hanem külső munkatársam volt egy szintén botcsinálta könyvtáros. Mikor a könyvtártudományi referáló lapot szerkesztettem, az egyik KMK-s ajánlotta bedolgozónak a haverját, aki a Posta szakkönyvtárát vezeti. Sokat vesződttem a referáló lappal, amíg olvashatóvá gyúrtam a kapott referátumokat. 30-40 külső munkatársam között ketten voltak, akik mindig nyomdakész szöveget produkáltak: az OSZK-s Szöllősy Éva volt az egyik, ez a postai ember a másik. Egyszer aztán azzal hozta be a munkáját, hogy többet nem dolgozik nekünk; köszöni a segítséget, jól jött ez a kis mellékkereset, de ő tulajdonképpen történész, és most visszamehet a szakmájába, így hát minden energiáját a tudományos munkába fekteti. Úgy látszik, volt mit befektetnie; pár év múlva kiderült, hogy középkori történelmünk immár legtekintélyesebb tudósa ez az én referálóm, **Engel Pali**. Olyan tekintélyes volt, hogy idővel az Akadémiai Könyvtár főigazgatójának is megtették. De könyvtárosnak is volt annyira lelkiismeretes, hogy amikor az Akadémiai Könyvtár költségvetési keretének lemorzsolása miatt szinte teljesen lehetetlenné vált a folyóirat-beszerzés, ő vette a kalapját: így nem hajlandó könyvtárat játszani.

Áttérnék a külföldi könyvtárosokkal való ismeretségeimre, de hogy ez milyen ingoványos terület volt, azt hadd illusztrálom előbb **Horváth Magda** kolléganőm és tanítómesterem esetével. Nekem semmiféle könyvtárosi végzettségem nincs, amit tudok a szakmából, azt a közvetlen gyakorlatomon kívül őtőle tanultam, egy szobában ülve vele. Nemzedékek tanulták a címleírást (akkor még úgy hívták) az ő tankönyvéből, én viszont azt tapasztalhattam meg, hogy „előben” milyen ideális pedagógus. Akármit kérdeztem tőle, sose annyit mondott el, hogy *hogyan* kell csinálni, hanem mindig azt magyarázta el, *miért* kell úgy csinálni, ahogy kell. A diktatúrát viszont nem tudta azzal az ironikus belenyugvással túrni, amellyel a Sallai-félék meg magam is. Felhábortotta minden igazságtalanság és minden hazugság, és erkölcsi kötelességének érezte, hogy ezt állandóan ki is mondja. A 60-as évek elején egyszer, mivelhogy perfekt német és francia volt, keletnémet vendégek kíséretését bízták rá. Szakkönyvtárunkba a 200 külföldi szaklap mellett a Spiegel is járt; akkoriban ebből a nyugatnémet magazinból tudhattunk meg legtöbbet arról, mi is történik nálunk meg a többi szocialista országban. Odaadott egypár Spiegelt szegény elnyomott keletnémeteknek, hadd tájékozódjanak ők is (tudvalevőleg valamennyi csatlósország közül ott volt legszigorúbb a diktatúra). Azok megrémültek, nekik főbenjáró bűn volt ilyet olvasniuk, azt sem tudták, nem provokálni akarják-e őket; ijedten panaszták el a dolgot valamelyik főnökünknek. Az aztán megint a KMK-ra jellemző, hogy Horváth Magdának ebből semmi hivatalos baja nem származott; csak hát sose bíztak rá többé külföldi vendégeket, külföldi kiküldetésről nem is szólvá.

Hadd mondjak el még egy történetet a nemzetközi kapcsolatok veszedelmes voltáról, nem a mi szakmánkból. Nemzetközi pedagógiai konferencián egy barátom a vacsoránál két keletnémettel került egy asztalhoz. Iszogattak, és a bor megoldotta a két német nyelvét, kitalálták a „rendszerrel” való véleményüket. Másnap reggel halálsápadtan keresték meg a magyar kollégát, és dadogni kezdték,

hogy tegnap este sokat ittak, és talán olyasmit is mondtak, amit félre lehet érteni – de a magyar pedagógus közbevágott: „Eltvársak, sajnos, én este úgy be voltam rúgva, hogy egy árva szóra sem emlékszem, mit beszéltünk az asztalnál.” Így a lovagiasság szabályai szerint lezárta az ügyet.

\* \* \*

Nekem szerencsém volt; ismételten tapasztalhattam, hogy a feszélyező helyzet buktatói ellenére a többi szocialista ország könyvtárosaival is megérezhetjük egymáson az emberszagot, a „lelki független” embert.

Az első külföldi vendég, akivel szakmánkban megismerkedhettem, **Ștefan Gruia** elvtárs volt. Nagyváradai félig román, félig magyarországi; illegális kommunista volt, ült is a 30-as években, aztán emigrált Franciaországba. 45 után hazatért, ő lett a jani a román könyvtárügyben, de aztán hogy a nyugati emigránsok gyanúsá váltak, lejjebb csúszott, be kellett érnie a könyvtári folyóirat szerkesztésével. Nekem egyből megvette a szívemet, mert nagyon szeretem a szép magyar beszédet, és ő, aki már vagy 30 éve Párizsban meg Bukarestben élt, olyan dallamos bihari dialektusban beszélt, amihez foghatót Pesten csak szatmári cigány építőipari segédmunkásoktól hallhattam, ha a villamoson melléjük kerültem. Gruia elvtárs román szaklapjának volt egy kis magyar melléklapja is, ezért kérte nyomtatékosan, hogy küldjük neki rendszeresen a Könyvtári Figyelőt. Hiszen – mondta – nincs értelme, hogy a magyar lap szerkesztői a román szakkifejezéseket fordítgassák magyarra, amikor itt van a kialakult magyar könyvtári szaknyelv. Aztán halkán hozzátette: de ne a szerkesztőségbe tessenek küldeni, hanem a lakásomra. És még halkabban, szégyenlősen: és ne több számot együtt, hanem egyenként... Nagyon szégyenkezett akkor előttünk *a románok nevében* Gruia elvtárs.

Másodszor a pesti IFLA-kongresszus alkalmával találkoztam vele. Engem küldtek ki a pályaudvarra, hogy a most érkező román kollegákat irányítsam a szállásukra, gondoskodjak taxiról stb. Meg is jöttek a vendégek, de kevés volt ott a taxi, a román szó nemigen vonzotta a sofőröket, én meg nem értem a tülekedéshez, hiába szaladgáltam ide-oda, mindig elhappolták a taxit előlem. Egyszer aztán odalépett hozzám Gruia elvtárs, és szinte könyörögve mutatott egy kis öregúrra, aki a tülekedéstől távol ácsorgott két nagy koffer meg egy öreg hölgy társaságában. – Kérem szépen, ő az Akadémiai Könyvtár igazgatója, a Román Könyvtáros Egyesület elnöke... legalább neki tessék taxit szerezni... – Épp megérkezett végre a könyvtárunk saját kocsija, abba beleültem az öreg párt. De sose felejttem el, hogy' szégyenkezett akkor Gruia elvtárs – ezúttal *a magyarok nevében*.

\* \* \*

Mint kiérdemesült orosz tanár, én kalauzolhattam valamikor a 70-es években **Fenelonov** elvtársat; ő volt a könyvtárososztály vezetője az Oroszországi Köztársaság kulturális minisztériumában. Úgy került ide, hogy a KMK könyvtárstatisztikai konferenciát rendezett a szocialista országok számára, december 10-én kezdődött. November 8-án, szombat délelőtt távirat érkezett a KMK-ba Moszkvából: 9-én 13 órakor repülővel érkezem – Fenelonov. Pánikba estünk, itt valami fatális tévedés történt. Rövidesen kinyomoztuk, hogy a Moszkvába küldött meghívó fogalmazvá-

nyába orosz nyelvi szakértőnk, Babi néni *dekabrj* helyett véletlenül *nojabrj*-ot írt. Hogy tegyük ezt jóvá most, szombat délben? Próbálkoztunk moszkvai hivatalok telefonszámával, de hiába, hiszen ott előbbre járnak az órák. Mit volt mit tenni, fogadtuk másnap az elvtársat Ferihegyen, s közöltük vele, mi történt. Hidegvérrel tudomásul vette, hogy konferencia helyett, ha már itt van, a magyar könyvtárügy-gyel fog ismerkedni.

Hanem Babi néni miatt aggódtunk. 60 felé járt már, rossz volt a szíve, egy családi csapás miatt hónapokig volt betegállományban a nyáron. Ha megtudja, mit vé-tett, belebetegszik. Nem tudom, megeshetett volna-e másutt: az egész KMK össze-esküdött, hogy Babi néni nem értesülhet a dologról. Persze hamarosan csak észre-vette, hogy Felonov idő előtt megérkezett; de tapintatunkat érezvén nagyobb lelki megrázkódtatás nélkül túltette magát a baleseten.

Én kísérgettem hát Felonovot, össze is szoktunk egy kicsit, úgyhogy amikor például betértünk egy talponállóba, hogy igyunk egy stampedlit a novemberi hi-deg ellen, diszkréten figyelmeztethetem: ilyen helyen ne beszéljünk hangosan oroszul. – Akkor már túl voltunk a Könyvtárellátóban tett látogatáson. Sokat szidták a magyar könyvtárosok a Könyvtárellátót a pontatlanságaiért, de mégis-csak működött az a rendszer, hogy a könyvtárak kéthetenként megkapják a frissen megjelent könyvek listáját, mellé a KMK *Új Könyvek* című annotált, tanácsadó bibliográfiáját, s csak fel kell írniuk a listára, hogy melyikből hány példányt kérnek, többnyire meg is kapják. Felonov tátott szájjal hallgatta az ismertetést; a Szovjetunióban nagyjából olyan példányszámban jelentek meg a könyvek, mint Magyarországon, az érdekesebb kiadványokat elkaptokdták a moszkvai meg leningrádi könyvesboltok látogatói, az egész Szovjetunió könyvtárainak aztán vagy jutott belőlük pár száz példány, vagy se; ismertük panaszait a szovjet szak-lapokból. Úgyhogy teljesen indokolt volt az elvtárs sóhajtása, ami távozóban kitért belőle: *Vegy mü jicsso v kámennom veku* – vagyis: Hiszen mi még a kőkor-szakban vagyunk! Nem tudom, sokan hallhattak-e ilyen kijelentést vezető szovjet csinovnyik szájából. Én mindenesetre kitüntetésnek éreztem.

\* \* \*

Engem először *Bulgáriába* küldtek kéthetes hivatalos útra. A kedves, csöndes **Mitov** elvtárs kísérgetett szerte az országban. Persze sosem politizáltunk. Egyszer viszont büszkén megemlítette, hogy mikor ott járt egy vezető szovjet szakember, azt mondta: nekik is jó volna olyan intézményrendszer, mint a bolgár *csitalisték*, a jóformán minden faluban működő könyvtárközpontú művelődési házak. Voltunk már olyan jóban, hogy erre az apropóra elmesélhettem neki: a magyar oktatásügy azt tervezte, hogy az iskolákat átszervezik az élenjáró szovjet *tízosztályos* mintára, de szerencsére épp akkor járt nálunk egy vezető szovjet pedagógus, és felkiáltott: nehogy ilyet csináljanak az elvtársak, örüljenek a 12 osztályuknak; mi is nagyon szeretnénk legalább 11 osztályosra fejleszteni az iskoláinkat. – Erre Mitov elvtárs is tudott kádenciát: a bolgár oktatásügyi miniszter megtudta, hogy a szovjet falusi iskolákban nem tintával írnak, ott valami *tintaport* küldenek szét az iskoláknak, aztán ott helyben oldják fel vízben; el is határozta, hogy Bulgáriában is bevezeti ezt az élenjáró módszert. De szerencsére épp ott járt egy vezető szovjet pedagó-gus, és felkiáltott: nehogy ilyet csináljanak az elvtársak, örüljenek, hogy van tintá-

juk; mi is boldogan használnánk, ha el tudnánk látni vele az iskolákat. (Nota bene: mégis volt valami abban a „proletár nemzetköziség”-ben. Mert arról még nem hallottam, hogy vezető amerikai pedagógus járt volna nálunk mostanában, és felkiáltott volna: nehogy lökncretegyék az urak az iskolákat, örüljenek neki, hogy maguknál még lehet matematikát meg kémiát meg irodalmat tanulni az iskolában...)

Amikor azután Veliko Trnovóban jártunk, a bolgár birodalom 1100 évvel ezelőtti fővárosában, láttuk a főutcán annak a nemtudomhogyhívják orosz generálisnak a szobrát, akinek a nevét viseli az utca. Mitov elvtárs elmondta, ennek majd minden bolgár városban van utcája, mert 1878-ban ő volt a parancsnoka az orosz seregeknek, amelyek a bolgárokat a török uralom alól felszabadították. És rezignáltan hozzátette, hogy amikor egy lengyel küldöttséggel járt itt, azok megjegyezték: ezt a generálist náluk „Varsó hóhéra” néven emlegetik. – De ismétlem: természetesen sohasem politizáltunk Mitov elvtárssal.

\* \* \*

Idővel az *NDK*-ba is ellátogathattam tanulmányútra. Berlinben a *Zentralinstitut für Bibliothekswesen* vezetősége nyájasan fogadott, és mindjárt nekifogtak, hogy összeállítsák úti programomat. Én a tőlem telhető legszerényebb hangon közbeszóltam, hogy életemben először járok német földön, lehet, hogy utoljára is, nagyon örülnék hát, ha a szakmai programom úgy alakulna, hogy közben eljuthassak Bach városába, Lipcsébe, Luther városába, Wittenbergbe, meg Goethe városába, Weimarba. Vendéglátóim láthatólag meghökkentek, de nyeltek egy nagyot, udvariasan tudomásul vették szokatlan kérésemet, és aztán teljesítették is. Bizonyos **Riedel** elvtársnak pedig, úgy látszik, tetszett a bemutatkozásom, mert a megbeszélés után odajött hozzám, meginvitált, hogy ebéd után tartsak vele, egy nagy múltú öreg polihisztor természettudós tart előadást a tudományos munka mivoltáról, érdemes meghallgatni. (Azt hiszem, lényegében ez a Genosse Riedel csinálta a kitűnő *Lexikon für Bibliothekswesen*-t, persze a főnökei nevén jelent meg, de munkatársként másodmagával ő is szerepel a címlapon.)

Csakugyan érdekes volt az előadás, de nem ez a lényeg, hanem hogy gyalog sétáltunk oda ezzel a kollégával, közben beszélgettünk, ismerkedtünk. Megkérdeztem, volt-e a háborúban. A válasz: ajaj, gyalog pucoltam haza a Kaukázusból... (mai fiatalok már nem tudják: a németek 1942-ben délen messze előretörték a bakui olajmezők irányába, csak a sztálingrádi krach után onnan is gyorsan vissza kellett vonulniuk). Azt is elmondta, hogy nem könyvtárosnak készült, a háború előtt amerikanisztikát tanult az egyetemen, csak ez a szak azután megszűnt. Magától jött nekem a kádencia: én meg a társaslélektan tudományát óhajtottam művelni, de 48 után kiderült, hogy ilyen tudomány nincs is, a professzorumat is nyugdíjba vágják. Szóba került azután az osztályozási rendszer. A Szovjetunióban az ETO helyett egy marxista-leninista osztályozási rendszert vezettek be, és egy harsány „vonalas” társaság az *NDK*-ban is követelte, hogy vegyék át ezt az élenjáró rendszert. Riedel elvtársnak is elsütöttem erre vonatkozó aforizmámat: olyan ez, mintha azért, mert a Szovjetunióban széles nyomtávúak a vasútvonalak... – mire ő szavamba vágott: nálunk is át akarnák építeni a vasutakat széles nyomtávra. Tessék elgondolni: két órája ismerjük egymást, és ő fejezi be az én mondatomat!



Tartalma szerint „közvetlen, baráti” beszélgetésnek lehetne ezt minősíteni, de hozzá kell tennem, hogy nekem, alföldi falusi származékknak életemben nem volt még addig alkalmam németül beszélni; csak olvasva ismertem ezt az idiómát, minden mondat megfogalmazása nagy erőfeszítembe került, nem is mindig sikerült igazán. De úgy látszik, határtalanok az emberek közti megértés lehetőségei. – Kár, hogy nemigen élünk velük...

**Kövendi Dénes**

## Horváth Tiboré az első Füzéki István Emlékérem!

A 3K 2002. decemberi száma részletesen beszámolt arról, hogy azon év november 5-jén márványtábla avatására került sor. 1956 egyetlen ismert magyar könyvtáros-mártírjának, a feledhetetlen emlékű Füzéki Istvánnak a márványtábláját avatták fel az illusztris résztvevők. Emlékbeszédet tartott Papp István és Horváth Tibor (a beszédek szövegét is közölte a 3K). A lapnak ugyane számából értesülhetett minden érdeklődő arról is, hogy a mártír-könyvtáros testvére, dr. Füzéki Bálint, Emlékérmét alapított. Az alapító iratból megtudhattuk azt is, hogy az emlékérmét öttagú kuratórium ítélné meg, a kuratórium elnöke hivatalból a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének delegáltja, a kuratórium tagjait az első évben az MKE elnöksége kéri fel, a következő években egy-egy kuratóriumi tag (sorsolás útján) kiesik, és helyét az előző év díjazottja foglalja el. Azt is tartalmazta az alapító irat, hogy a díjat minden évben az október 23-ai, illetőleg november 4-ei megemlékezések keretében kell átadni. A díj meghirdetését évente tavasszal – az eredményhirdetést összefoglalva – a szakajtóban közzé kell tenni.

Nos, minden az alapító irat szerint történt, 2003. október 30-án, megemlékezés keretében, igen jelentős számú résztvevő előtt hirdette ki az MKE elnökségi tagja, a Kuratórium elnöke, Biczák Péter, hogy a Füzéki István Emlékérem első kitüntetettje Horváth Tibor. A kitüntetett laudációját Csík Tibor, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum munkatársa (vagyis annak az intézménynek a munkatársa, amelynek főigazgatói székéből Horváth Tibor nyugalomba ment) tartotta. A következőkben az elhangzott laudáció szövegét tesszük közzé.

A Füzéki István Emlékérmét az alapító okirat szerint „minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben vagy években a legtöbbet tette/kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudomány terén.” Egy-egy díjnak, kitüntetésnek az adja meg igazán a rangját, hogy kinek ítélték oda. A Füzéki István Emlékérmét első alkalommal Horváth Tibor kapja – ezzel a kuratórium magasra tette a mércét az elkövetkező döntések számára.

Horváth Tibor neve, tudományos, oktatói tevékenysége általánosan ismert és becsült a hazai könyvtárosság körében. Nemzedékek nőttek fel a keze alatt, tanulták meg tőle a szakma alapjait. Magam is azon szerencsések közé tartozom, akik tanárukként, mentorukként tisztelhetik őt. Ezen túlmenően pályájának egy kis szakaszán közelről láthattam munkálkodását. De akik csak művei által ismerhetik, azok is vallják, hogy egy-egy közleményének olvasása igazi szellemi élmény. Már csak e tudományos, szakmai tevékenységéért és a könyvtáros hivatásért végzett munkájáért megérdemli köszönetünket, elismerésünket. A mai ünnepség főhajtás is e több évtizedes fáradhatatlan munka előtt.

A Füzéki István Emlékérmét odaítélő kuratórium döntése indoklásában Horváth Tibor azon szerzői, szerkesztői tevékenységéért jelölte meg, melynek eredménye a Könyvtárosok kézikönyve lett. Valóban, a Könyvtárosok kézikönyve Horváth Tibor tudományos pályájának legjelentősebb alkotásai közé sorolható. A tudományos és szakmai közélet nem nélkülözheti az ilyen típusú összefoglalást. Az összefoglaló művek feladata meglehetősen összetett és felelősségteljes: összerendezni a „régit” és az „új” ismereteket, eljárásokat egységbe foglalva a kor tudományosságát. Úgy kell számba venni, rendszerbe foglalni mindent, hogy hűen tükrözze a tudomány akkori állapotát. Általuk jobban áttekinthetővé és megítélhetővé válnak az egyes részterületek eredményei.

A Könyvtárosok kézikönyve óriási vállalkozás, korszakos mű, hiszen ilyen átfogó kézikönyv egy emberöltővel ezelőtt született. A nagy előd a „Sallai-Sebestyén” a korábbi előzményekre – Ferenczi Zoltán könyvtártanára (1903.; 2. kiad. 1909.) és Gulyás Pál népkönyvtári kézikönyvére (1913.) – hivatkozva ezt így fogalmazta meg: „Fél évszázad mindenképpen hosszú idő, s az elmúlt ötvenhatvan esztendő alatt rendkívüli módon megnőtt a könyvtári munka jelentősége, és fejlődött a könyvtári technika az egész világon.” A mindannyiunk által jól ismert „Sallai-Sebestyén” máig ható érvénnyel gyűjtötte egybe a könyvtári ismereteket.

A kézikönyv meghatározó volta következik egyrészt a kiváló szerzői munkából, másrészt abból, hogy korszakhatáron született. A mű első fejezetének címe *A könyv*, ami jól szimbolizálja, hogy fölfogásának középpontjában a könyv, illetve a nyomtatott dokumentum áll. Az összefoglalás írásakor azonban már egy új ismeretkör volt születőben: az információtudomány. Az azóta végbement változást jól szemlélteti a tanszékek nevének módosulása. A könyvtártudomány megnevezés könyvtár- és információtudományra változott, de arra a gyakorlatra is lehet példát találni, hogy csak az információtudományt szerepeltetik.

Azt mondhatjuk az utókor némileg leegyszerűsítő ítéletével, hogy a lezárult könyves korszak tudományossága dokumentum- és gyűjteményközpontú volt. Korunkat viszont úgy szokás jellemezni, mint amelyben az ismeretek, a tárgyasult emberi tudás megőrzése, földolgozása, rendelkezésre bocsátása áll a középpontban, függetlenül az információ hordozójától és a kommunikációs csatornától. A közlemények számának növekedésén túl az új közlésformák kialakulása, valamint a

digitális rögzítés és átvitel technológiájának kifejlesztése teljesen átrendezte az ismeretközléshez kapcsolódó ismereteket. A ma tudományossága gyors változásokat él át, és ezek folyamatosan átstrukturálják a meglévő ismereteinket. Az állandó változások közepette óriási vállalkozás egy ilyen összefoglaló mű elkészítése.

Mindezek ellenére Horváth Tibor, aki mindig a szakma ütőerén tartotta a kezét, úgy ítélte meg, hogy megérett az idő egy új szintézis elkészítésére. Számos történeti példát tudunk arra, hogy egy-egy alkotás létrejöttének útjában hány akadály állhat, mennyi nehézséggel kell megküzdeni. A kezdeményezés elfogadásától a kimunkált szinopszis szakmai vitáján át rögzös út vezetett a megjelenésig a kézikönyv esetében is. A nehéz és szerteágazó munka eredményeként egy olyan koherens szemléletű mű született, mely híven tükrözi Horváth Tibor szellemiségét, fölfogását, rendszerező elméjét. Horváth Tibor és szerkesztőtársa Papp István, valamint a szerzői gárda a lehetetlenre vállalkozott, és megállta a helyét. – Köszönet érte!

Ünnepségünk az alapító okiratnak megfelelően megemlékezés is a nemzetünkért, hazánkért és – ahogy a tavalyi emléktábla-avatáson Papp István fogalmazott – a választás, a saját sorsunkról való döntés szabadságáért 1956-ban vívott küzdelem hősei és mártírjai előtt. Füzéki István, Horváth Tibor és az ún. jogi kari ellenforradalmárok hitükkel, hazaszeretetükkel szálltak akkor szembe a Szovjetunió nemzetközi szerződésének garantálta uralmával s a világ legerősebb szárazföldi hadseregével. Nem feledjük a heroikus küzdelmet, és emlékezni fogunk azokra, akik készek voltak életüket áldozni egy jobb korért.

Most, amikor gratulálunk Horváth Tibornak a Füzéki István Emlékérem odaítéléséért, köszönjük meg neki és harcostársainak a hazáért, a nemzetért hozott áldozatukat! Alkotókedvéhez pedig – mindannyiunk nevében – jó egészséget kívánok!

**Csík Tibor**